

Ενότητα 8^η: Ο Μεσοπόλεμος στην Ελλάδα

Σπύρος Μαρκέτος, Επίκουρος Καθηγητής
Τμήμα Πολιτικών Επιστημών ΑΠΘ

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Περιεχόμενα ενότητας

1. Ο Εθνικός Διχασμός στο Μεσοπόλεμο
2. Ο ρόλος του στρατού στο Μεσοπόλεμο
3. Κυβερνήσεις, πραξικοπήματα και ανατροπές.

Τα αντίπαλα Στρατόπεδα

- Βενιζελικοί εναντίον αντιβενιζελικών : σύγκρουση των ελίτ που μέσω της κινητοποίησης λαϊκών στρωμάτων διαίρεσε όλη την ελληνική κοινωνία.
- Συμμαχίες βασιλικών: υψηλή αστική τάξη, μικροαγρότες κυρίως στην Πελοπόννησο, στρατιώτες.
- Συμμαχίες Βενιζελικών: πρόσφυγες, μερίδα αστικής τάξης (νέα στρώματα), οργανωμένο εργατικό κίνημα, αγρότες.
- Η κυβέρνηση των αντιβενιζελικών το 1920-1922 σταμάτησε κάθε εφαρμογή της αγροτικής μεταρρύθμισης, καθώς στηρίζονταν στους γαιοκτήμονες.

Το κίνημα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου

- Το Σεπτέμβριο του 1922 καταρρέει η κυβέρνηση, ενώ φτάνουν κύματα προσφύγων. Ο στρατός περνάει στον έλεγχο της τριανδρίας (Πλαστήρας, Γονατάς, Φωκάς), με επικεφαλής τον Πλαστήρα που καταλαμβάνει την Αθήνα χωρίς αντίδραση από το καθεστώς.
- Ο Πάγκαλος (παππούς του σημερινού πολιτικού Θεόδωρου Πάγκαλου) φυλακίζει πολλά μέλη των καλών οικογενειών της Αθήνας κι ετοιμάζεται να τα εκτελέσει. Τη μήνι του στρατού και του πληθυσμού συγκέντρωσαν οι πολιτικοί υπεύθυνοι για την καταστροφή.
- Η «Επανάσταση» είναι η πρώτη στρατιωτική δικτατορία στην Ελλάδα. Δεν αναγνωρίζεται από τους Συμμάχους ενώ εκκρεμεί με την Τουρκία το ζήτημα της Θράκης. Οι συνομιλίες ολοκληρώνονται με την υπογραφή ελληνοτουρκικής ειρήνης στις 24/7/1923, με τη Συνθήκη της Λοζάνης που καθόρισε τα σύνορα και ανταλλαγές πληθυσμών. Μέχρι τότε ο ελληνικός στρατός ήταν επί ποδός πολέμου.

Το καθεστώς της «επανάστασης»

- Ήταν ακροδεξιό το καθεστώς που εγκαθιδρύθηκε με το κίνημα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου;
- Είχε ακροδεξιά χαρακτηριστικά: ήταν ανελεύθερο, στρατιωτικό καθεστώς, με εθνικιστική ρητορεία. Καταδίκασε σε θάνατο στη «δίκη των 6» το φθινόπωρο του 1923 πέντε πολιτικούς και ένα στρατιωτικό, υπεύθυνους για τη Μικρασιατική καταστροφή. Προσπάθησε να φτιάξει ένα δικό του κόμμα με κινητοποίηση από τα κάτω, με έμπνευση από το Μουσολίνι (για τον οποίο ο Πλαστήρας ποτέ δεν έκρυβε το θαυμασμό του).
- Όμως, ταυτόχρονα, προώθησε την αγροτική μεταρρύθμιση που έδωσε περιουσία και δικαιώματα σε κατώτερα στρώματα. Αυτή η μεταρρύθμιση έφραξε το δρόμο στην ανάπτυξη φασιστικού κινήματος στην Ελλάδα. Από το 1922 μέχρι το 1926 έγινε ευρεία διανομή γης σε όλη την επικράτεια και τα κτήματα των τσιφλικούχων διανεμήθηκαν στους αγρότες.

Οι πρόσφυγες

- Μετά τη Μικρασιατική καταστροφή, τη σφαγή και εμπρησμό της Σμύρνης (που ακολούθησε πάντως αντίστοιχες πρακτικές των Ελλήνων το 1919) ήρθαν στη χώρα περίπου 1,5 εκ. πρόσφυγες. Κάποιοι εγκαταστάθηκαν σε παραγκουπόλεις, άλλοι σε χωριά. Ένα μέρος από τα τσιφλίκια δόθηκε σε αυτούς, γεγονός που προκάλεσε εντάσεις μεταξύ ντόπιων και νεοφερμένων.
- Η αγροτική μεταρρύθμιση δε βελτίωσε άμεσα τις συνθήκες ζωής, δόθηκε όμως η δυνατότητα για αισιοδοξία μετά την απόκτηση γης. Η μεταρρύθμιση ήταν καθοριστική για να αποφευχθεί η ριζοσπαστικοποίηση και η στροφή μαζών είτε προς τα αριστερά, είτε προς την άκρα δεξιά. Ο στόχος ήταν ο πληθυσμός να ενσωματωθεί υπέρ του καθεστώτος.
- Το καθεστώς ήταν πάρα πολύ καταπιεστικό με τους φτωχούς στις πόλεις. Σε όλη τη διάρκεια του μεσοπολέμου, από το 1922 μέχρι το 1940 δεν υπήρξε καμία βελτίωση του βιοτικού επιπέδου. Υπήρξε σκληρή καταστολή με αποκορύφωμα τα γεγονότα του Μάη του '36.

Ο Διχασμός στο Μεσοπόλεμο

- Μετά το 1923 και μέχρι το τέλος του Μεσοπολέμου η Ελλάδα συνεχίζει να βιώνει σε χαμηλότερη ένταση τον Εθνικό Διχασμό. Οι δύο παρατάξεις, που φτιάχτηκαν αρχικά με αφορμή επιλογές εξωτερικής πολιτικής, παγιώθηκαν.
- Ο πολιτικός επιστήμονας Γιώργος Μαυρογορδάτος αναλύει στο έργο του «Θνησιγενής Δημοκρατία» τα μεγάλα ρήγματα στην ελληνική κοινωνία, μεταξύ:
 - Βενιζελικών και αντιβενιζελικών
 - Ντόπιων και προσφύγων
 - Πόλης και υπαίθρου
 - Νέων χωρών και Παλαιάς Ελλάδας
- Τα ρήγματα δεν ήταν επάλληλα , κάτι που θα μπορούσε να προκαλέσει αποσχιστικά φαινόμενα. Ο Διχασμός έγινε όμως ένας εμφύλιος χαμηλής έντασης που άγγιζε όλη την κοινωνία.
- Το 1924 ανακηρύσσεται η αβασίλευτη δημοκρατία. Από το 1922, που εδραιώνεται η επανάσταση των βενιζελικών, μέχρι και το 1935, που παίρνουν την εξουσία οι αντιβενιζελικοί, είναι μια τεταμένη περίοδος που γίνονται προσπάθειες συμβιβασμών αλλά και αντίρροπες πολιτικές κινήσεις.

Ο ρόλος του στρατού

- Την περίοδο αυτή γίνονται αλλεπάλληλα στρατιωτικά κινήματα. Ο στρατός έχει καταστεί κυρίαρχη δύναμη. Εντός του στρατού έχουν δημιουργηθεί ομαδοποιήσεις – φράξιες που η καθεμία έχει τα δικά της συμφέροντα, με αποτέλεσμα να γίνονται κινήματα με αφορμή ακόμα και συντεχνιακά αιτήματα. Η υπακοή του στρατού στην πολιτική εξουσία δεν ήταν δεδομένη.
- Έγιναν πάνω από 17 κινήματα, ανάμεσα τους και πραξικοπήματα, στη συντριπτική πλειονότητα από βενιζελικούς, οι οποίοι κυριαρχούσαν στο στρατό, καθώς αυτό αποτελούσε το πρώτο μέλημα κάθε κυβέρνησης.
- Το στρατιωτικό καθεστώς όμως δεν είχε κοινωνικό έρεισμα. Δεν ήταν εύκολη η οικοδόμηση στρατιωτικής διακυβέρνησης καθώς ακόμα τότε παγκοσμίως κυριαρχούσε ο φιλελευθερισμός.

Το αποτυχημένο πραξικόπημα του 1923

- Το καλοκαίρι του 1923, μετά τη Λοζάνη και τη συντριβή της γενικής απεργίας του 1923 με άγρια καταστολή, δρομολογούνται εκλογές. Η κυβέρνηση επιτρέπει να ψηφίσουν οι πρόσφυγες (γεγονός απαράδεκτο για τα παλιά κόμματα), κάτι που άλλαζε τις πολιτικές ισορροπίες.
- Τα παλιά κόμματα ενισχύουν το στρατιωτικό κίνημα του φθινοπώρου το 1923, με επικεφαλής δύο ανώτατους βενιζελικούς αξιωματικούς (Λεοναρδόπουλος, Γαργαλίδης), το οποίο κατευθυνόταν από το Μεταξά. Ο Μεταξάς ήταν μεν παράγοντας του παλαιού καθεστώτος, αλλά ήταν αποδεκτός από τους επαναστάτες, καθώς είχε ταχθεί με μεγάλη θέρμη υπέρ της εκτέλεσης των 6 μέσω εφημερίδων που ήλεγχε. Οργάνωσε πραξικόπημα ενάντια στους βενιζελικούς με σχέδιο εξόντωσης τους.
- Το πραξικόπημα αποτυγχάνει λόγω ακαριαίας αντιμετώπισης από τον Κονδύλη (ακροδεξιός αξιωματικός αλλά βενιζελικός) που με κινητοποίηση του στρατού αντέκρουσε τις δυνάμεις του Μεταξά. Ο Κονδύλης εξασφάλισε και την κινητοποίηση του ΚΚ με αντάλλαγμα μέτρα επανανομιμοποίησής του εργατικού κινήματος. Ο Μεταξάς διαφεύγει, κρυμμένος σε ένα καράβι, προς την Ιταλία του Μουσολίνι.

Το αποτυχημένο πραξικόπημα του 1923 (2)

- Η αποτυχία του πραξικοπήματος, που καθοδηγούνταν από τον Μεταξά αλλά περιλάμβανε πολλούς βενιζελικούς αξιωματικούς, έπαιξε καταλυτικό ρόλο στις εξελίξεις:
 - Διώκονται 1000 αξιωματικοί από το στρατό και περνάει ο έλεγχος του πλήρως στους βενιζελικούς.
 - Ριζοσπαστικοποιεί τους βενιζελικούς εναντίον του βασιλιά Γεωργίου, γιου του Κωνσταντίνου.
 - Φέρνει την κατάργηση της βασιλείας και την υποστήριξη των αξιωματικών προς τον σοσιαλιστή Αλ. Παπαναστασίου που γίνεται πρωθυπουργός το 1924.

Το πολιτικό κουβάρι του διχασμού

- Η ταύτιση των βενιζελικών με το κέντρο και των μοναρχικών με την άκρα δεξιά είναι παραπλανητική. Ακροδεξιοί, όπως και φιλελεύθεροι, υπήρχαν διασκορπισμένοι και στις δύο παρατάξεις : «ήταν δύο κόσμοι, δύο στρατόπεδα που το κάθε στρατόπεδο είχε την αριστερά του, το κέντρο και τη δεξιά του με διαφορά στις αναλογίες» (πιο πολύ αριστερά στους βενιζελικούς , πιο πολλή ακροδεξιά στους μοναρχικούς - Βρετανός διπλωμάτης). Υπήρχαν ακροδεξιοί στους βενιζελικούς και αριστεροί στους αντιβενιζελικούς (καθώς οι καταπιεστικοί στρατοκράτες ήταν όλοι στους βενιζελικούς μετά το 1923).
- Ακόμα και στο κόμμα του Μεταξά – τους Ελευθερόφρονες υπήρχε ο Απόστολος Βαμβέτσος που ήταν σοσιαλιστής και φίλος του Παπαναστασίου, ενώ αργότερα ο Μεταξάς προσεταιρίστηκε το Δημητράτο που ήταν από τους πρώτους ηγέτες του κομμουνιστικού κόμματος. Ακριβώς επειδή έπαιρνε πρακτικές, ιδέες και πρόσωπα από το στρατόπεδο της αριστεράς ήταν εύκολο να παραπλανηθεί ένας κόσμος.
- Η Δημοκρατική Ένωση του Αλέξανδρου Παπαναστασίου ήταν ό,τι πιο αριστερό υπήρχε (εξαιρώντας το Κομμουνιστικό και το Αγροτικό κόμμα), αλλά στο κόμμα αυτό υπήρχαν πολλοί που αυτοπροσδιορίζονταν ως φασίστες, όπως ο δημοσιογράφος Γ. Βραχινός.

Οι εκλογές του 1923

- Το 1923 οι βενιζελικοί είναι αποκλειστικά κυρίαρχοι στο στρατό. Δρομολογούνται οι εκλογές για τη Δ' συντακτική Εθνοσυνέλευση από το στρατιωτικό καθεστώς. Τα μοναρχικά κόμματα απέχουν λόγω του δικαιώματος ψήφου των προσφύγων. Στη Βουλή που προκύπτει γίνεται ριζική ανανέωση του πολιτικού σκηνικού. Οι στρατιωτικοί πιέζουν για την κατάργηση της βασιλείας, ενώ υπάρχει γενικότερο αντιμοναρχικό κλίμα και αναγκάζεται ο Βασιλιάς Γεώργιος να αποχωρήσει.
- Η τελευταία εφεδρεία του πολιτικού συστήματος είναι ο Βενιζέλος, ο οποίος έχει διαπραγματεύσει τη Συνθήκη της Λοζάνης, αλλά δεν έχει άμεση πολιτική εμπλοκή με το εσωτερικό. Οι φιλελεύθεροι έχουν κατέβει διασπασμένοι με αφορμή το ζήτημα της κατάργησης της μοναρχίας. Μετά τις εκλογές γίνεται διεγκυστίδα μεταξύ Φιλελεύθερων, Δημοκρατικών Φιλελεύθερων και Δημοκρατικής Ένωσης. Ο Βενιζέλος προσπαθεί να φτιάξει ένα όσο το δυνατόν πιο συντηρητικό καθεστώς και να «σώσει το βασιλιά». Η βρετανική διπλωματία επίσης ποντάρει στο Βενιζέλο με την οποία είναι σε συνεννοήσεις.
- Οι στρατιωτικοί διώχνουν κατά σειρά τον Βενιζέλο και τον Καφαντάρη και τον Μάρτιο του 1924 γίνεται πρωθυπουργός ο Παπαναστασίου με στήριξη από τους Δημοκρατικούς Φιλελεύθερους και από τους στρατιωτικούς στο παρασκήνιο.

Το δημοψήφισμα και η κυβέρνηση Παπαναστασίου

- Ανακηρύσσεται η δημοκρατία στις 25/3/1924 και γίνεται δημοψήφισμα για την επικύρωση της, με αποτέλεσμα 70% δημοκρατία και 30% μοναρχία.
- Ο Μεταξάς νομιμοποιεί το δημοψήφισμα, σε αντίθεση με το Λαϊκό Κόμμα και με αντάλλαγμα αμνηστία από τον Παπαναστασίου. Ηγείται της προεκλογικής εκστρατείας των μοναρχικών στο δημοψήφισμα.
- Ο Παπαναστασίου, μετά την εκδίωξη της μοναρχίας, προσπαθεί να περάσει κοινωνικές μεταρρυθμίσεις και ανατρέπεται άμεσα για αυτό το λόγο στα τέλη Ιούλη του 1924. Η πρώτη κυβέρνηση με σοσιαλιστή πρωθυπουργό (αλλά όχι σοσιαλιστική) κράτησε 5 μήνες. Οι βασικοί της στόχοι ήταν η εξάλειψη του Διχασμού και η παγίωση της αγροτικής Μεταρρύθμισης.

Η ανατροπή του Παπαναστασίου

- Οι βενιζελικοί τον ανατρέπουν για να καρπωθούν τα πιθανά οφέλη των – πιο μετριοπαθών- μεταρρυθμίσεων. Ο υπουργός Στρατιωτικών Κονδύλης, όντας λάβρος αντικομμουνιστής, κατηγορεί τον Παπαναστασίου σαν Κερένσκι της Ελλάδας και παραιτείται. Παραμονές της ψήφισης του ριζοσπαστικού νόμου για την αγροτική μεταρρύθμιση οι φιλελεύθεροι δε δίνουν ψήφο εμπιστοσύνης και σχηματίζεται μια «κυβέρνηση θερινών διακοπών» υπό το Σοφούλη, ενώ το φθινόπωρο προκύπτει μια νέα κυβέρνηση υπό το Μιχαλακόπουλο.
- Μετά από όλες τις αποτυχίες επανέρχεται η λύση του στρατού με τον Πάγκαλο, που διενεργεί πραξικόπημα το καλοκαίρι του 1925, με μικρές πιθανότητες επιτυχίας. Γίνεται όμως δεκτός από τους βουλευτές και τους πολιτικούς αρχηγούς (καθώς τους βγάζει και από αδιέξοδο), ενώ ούτε ο Παπαναστασίου τον καταδικάζει, αντίθετα του παρέχει «κοινοβουλευτικό μανδύα». Μετά την επιτυχία του κινήματος παίρνει ψήφο εμπιστοσύνης (με υπόσχεση στον Παπαναστασίου για προώθηση του δημοκρατικού Συντάγματος, το οποίο όντως τίθεται σε ισχύ από το 1927).

Η δικτατορία του Πάγκαλου

- Η δικτατορία του Πάγκαλου δεν ήταν σαφές αρχικά αν είναι μια δικτατορία της δεξιάς ή της αριστεράς (ακόμα και το ΚΚ την υποδέχεται θετικά). Όμως, με την παρέμβαση του αγγλικού παράγοντα μεταστρέφεται προς τους μοναρχικούς, συγκρούεται και εξορίζει Παπαναστασίου, Καφαντάρη κτλ, προωθεί νέο Σύνταγμα που προβλέπει προεδρική δημοκρατία (άλλο από του 1927), και ψηφίζεται πρόεδρος σε συνθήκες σχετικά κανονικές για τα δεδομένα της εποχής.
- Σχηματίζει κυβερνήσεις με μοναρχικούς, βγάζει εκτός νόμου το ΚΚ, ενώ έχει κερδίσει λαϊκή υποστήριξη λόγω εισβολής στη Βουλγαρία (επεισόδιο του Πετρίτσι). Στο εσωτερικό, η εισβολή αυτή αναπτρώνει τη στήριξη προς το Πάγκαλο, ο οποίος προωθεί μέτρα κοινωνικού συντηρητισμού που στερεώνουν τη δημοτικότητα του στην άκρα δεξιά: επαναφέρει την ποινή της αγχόνης, απαγορεύει τις φούστες πάνω από τον αστράγαλο κτλ.

Η ανατροπή του Πάγκαλου

- Οι πολιτικοί συνεννοούνται με τον Κονδύλη, ο οποίος ανατρέπει τον Πάγκαλο με προσεταιρισμό των πραιτοριανών του: τα Δημοκρατικά Τάγματα ήταν ισχυρές στρατιωτικές μονάδες που ήλεγχαν την Αθήνα, με επικεφαλής τον Ναπολέοντα Ζέρβα (μετέπειτα αρχηγό του ΕΔΕΣ) και τον Ντερτιλής, που εξαγοράζονται από τον Κονδύλη. Ο τελευταίος αφού παίρνει τον έλεγχο της Αθήνας, καταδιώκει και συλλαμβάνει τον Πάγκαλο και τον οδηγεί αιχμάλωτο στην πρωτεύουσα.
- Ο Κονδύλης πείθεται από τους πολιτικούς παράγοντες να προκηρύξει εκλογές, το Νοέμβριο του 1926, από τις οποίες δεν απέχει κανένα κόμμα. Δίνουν το χάρτη για την κατανομή της εξουσίας στη συνέχεια, με το σχηματισμό είτε οικουμενικών, είτε συμμαχικών κυβερνήσεων.
- Τα Δημοκρατικά Τάγματα διαψεύδονται ξεσηκώνονται όταν διαπιστώνουν ότι εξαπατήθηκαν από τον Κονδύλη, αλλά καταστέλλονται με τη βοήθεια του εξεγερμένου λαού που έχει αγανακτήσει από την πολιτική αστάθεια και την εμπλοκή του στρατού.
- Οι οικουμενικές κυβερνήσεις διαρκούν μέχρι το 1928, οπότε επιστρέφει ο Βενιζέλος για την 3^η του θητεία.

Βιβλιογραφία

1. Mavrogordatos G. (1983) *Stillborn Republic: Social Coalitions and Party Strategies in Greece, 1922-1936*, Berkeley: University of California Press
2. Μαρκέτος Σ. (1998) [Ο Αλέξανδρος Παπαναστασίου και η εποχή του. Αντινομίες του μεταρρυθμιστικού σοσιαλισμού](#), ανέκδοτη διδακτορική διατριβή, Αθήνα: 1998.
3. Μαρκέτος Σ. (2006) *Πώς φίλησα τον Μουσολίνι! Τα πρώτα βήματα του ελληνικού φασισμού – τόμος 1*, Αθήνα: Βιβλιόραμα.
4. Χατζηιωσήφ Χ. (επιμ.) (2002) *Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα*, Αθήνα: Βιβλιόραμα.

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Σπύρος Μαρκέτος.
«Αντικοινοβουλευτισμός και δικτατορίες στην Ελλάδα. Η Διανοητική
Προϊστορία του Φασισμού». Έκδοση: 1.0. Θεσσαλονίκη 2014. Διαθέσιμο από
τη δικτυακή διεύθυνση: http://opencourses.auth.gr/eclass_courses.

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά - Παρόμοια Διανομή [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>

Τέλος Ενότητας

Επεξεργασία: Γιώργος Μαριάς
Θεσσαλονίκη, Εαρινό Εξάμηνο 2014

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

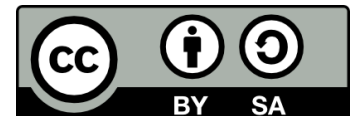

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

**ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ**

Σημειώματα

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

